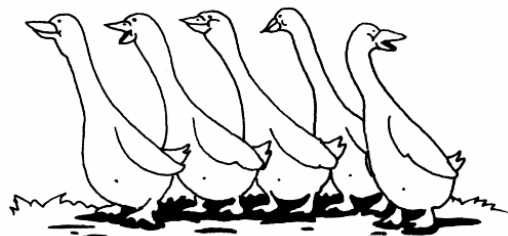

50 lat hodowli gęsi w Instytucie Zootechniki

Jakub Badowski

Minęło pół wieku od rozpoczęcia hodowli gęsi w Instytucie Zootechniki. W oparciu o cztery odmiany gęsi krajowych: podkarpackie, garbonose, suwalskie i pomorskie (Mazanowski, 2002) wytworzono wówczas gęś zatorską. Do Zootechnicznego Zakładu Doświadczalnego Kołuda Wielka koło Inowrocławia, należącego do Instytutu Zootechniki, wprowadzono stado gęsi zatorskich w 1960 roku z Zootechnicznego Zakładu Doświadczalnego Zator. W następnym roku IZ ZZD Kołuda Wielka otrzymał importowaną z ZSRR gęś gorkowską (Bieliński, 1986). Gęsi tej rasy oceniono w Kołudzie negatywnie z powodu budowy ich ciała i niedostatecznego umięśnienia, nie odpowiadającego wymogom zachodniego importera polskich gęsi. W rezultacie, stado gęsi gorkowskich zostało zlikwidowane.

Hodowla gęsi białej włoskiej rozpoczęła się w Polsce w 1962 roku, kiedy to sprowadzono gąsienki hodowlane z Danii. Pisklęta umieszczono w IZ ZZD Kołuda Wielka i na fermie w Małym Klinczu koło Kościerzyny (Bieliński, 1986). Import był udany, a dzięki efektywnej działalności pracowników IZ ZZD Kołuda Wielka, przez konsekwentne zasiedlanie ferm, nastąpiło ujednoczenie krajowego pogłowia gęsi. Efektem pracy hodowlanej było zwiększenie nieśności i masy ciała oraz poprawa umięśnienia gęsi. Wzrost pogłowia gęsi białej włoskiej w Polsce prowadził jednakże do wypierania z produkcji rodzimych ras i odmian regionalnych (Smalec, 1991). Groziło im niebezpieczeństwo wyginięcia.

Prace nad ocaleniem ginących odmian gęsi rozpoczęto w 1972 r. w Centralnym Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Drobiarstwa

(COBRD) w Poznaniu, lokując pozyskane ptaki w Oddziale Hodowli Drobiu Wodnego w Dworzyskach (Smalec, 1991; Mazanowski, 2002), należącej obecnie do Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego Instytutu Zootechniki - PIB. Inicjatorami przedsięwzięcia byli: prof. dr hab. A. Mazanowski, dr L. Kołodziej i doc. dr W. Kłosowicz (Smalec, 1991).

Po zaniechaniu pracy hodowlanej w Małym Klinczu i Ostrowie Szlacheckim, IZ ZZD Kołuda Wielka został jedyną w Polsce fermą zarodową gęsi, przejmując całkowicie odpowiedzialność za doskonalenie krajowego pogłowia tych ptaków. Oprócz prowadzenia hodowli i badań, praca naukowców polegała na tworzeniu technologii utrzymania gęsi reprodukcyjnych, tuczu oraz wylęgu, które pozwoliły na wydobycie cennych walorów charakteryzujących sprosowaną z Danii gęś.

Organizatorem hodowli gęsi w Kołudzie Wielkiej był ówczesny dyrektor Zootechnicznego Zakładu Doświadczalnego - doc. dr Kazimierz Bieliński, który wraz z małżonką, doc. dr Krystyną Bielińską, był w Polsce prekursorem badań i publikacji naukowych oraz popularnonaukowych związanych z gęsią białą włoską. W zespole pracowników ZZD Kołuda Wielka, związanych z hodowlą gęsi, byli ludzie, którzy pragnęli pogłębiać wiedzę i rozwijać produkcję. Wśród nich trzeba wymienić: inż. Leonarda Gumowskiego, inż. Felicję Filus, mgr inż. Hannę Borys, dr. inż. Janusza Kaszyńskiego i mgr. inż. Włodzimierza Elminowskiego. Znaczący wkład w rozwój nauki o gęsiach wniosło wielu pracowników IZ ZZD Kołuda Wielka, wśród nich dr inż. Gabriela Elminowska-Wenda, która badała wpływ światła na produkcję jaj

wylęgowych (Elminowska-Wenda, 1986). Odkryła i opracowała optymalne programy świetlne dla stad reprodukcyjnych. Doc. dr hab. Andrzej Rosiński, prowadząc wraz z zespołem badania nt. selekcji gęsi białych włoskich (Rosiński, 2000) wytworzył ojcowski ród W33, stosowany obecnie do uzyskiwania komercyjnego mieszańca międzyrodowego W31. Andrzej Rosiński ma w swoim dorobku naukowym m.in. bardzo interesujące badania behawioru rozrodczego gęsi (Rosiński, 1986). Gęsi W31 są cenionym materiałem do produkcji polskiego hitu eksportowego o nazwie „Młoda polska gęś owsiana”. Domeną obecnej wicedyrektor IZ ZZD Kołuda Wielka, dr inż. Haliny Bielińskiej, są badania związane z żywieniem i technologią utrzymania gęsi, prowadzące do uzyskania optymalnych wyników. Badania te są prowadzone ze szczególnym uwzględnieniem zachowania dobrostanu ptaków. Dr inż. Elżbieta Pakulska zajmowała się żywieniem i użytkowaniem pierzarskim gęsi, ale też kierowała i nadal prowadzi zakładowe laboratorium chemiczne. Wieloletnim kierownikiem fermy zarodowej była inż. Teresa Czechłowska, która sprawnie zarządzając fermą współtworzyła opracowania i instrukcje nt. technologii utrzymania gęsi. Dr inż. Jakub Badowski od 1987 r. jest selekcjonerem oraz specjalistą ds. wylęgów (Badowski, 2004) i dystrybucji piskląt gęsi.

Naukowcy z Kołudy Wielkiej współpracowali z licznymi ośrodkami naukowymi i hodowlanymi w kraju oraz za granicą, a więc i wieloma ludźmi, których trudno byłoby wszystkich wspomnieć w tak krótkiej publikacji. Nie można jednak nie wymienić osoby prof. dr. hab. Stanisława Wężyka z Instytutu Zootechniki, który od lat i bez przerwy bierze czynny udział w przedsięwzięciach badawczych oraz hodowlanych nad gęsią w Kołudzie Wielkiej, jak też prof. dr. hab. Jerzego Koreleskiego, znawcę problemów żywieniowych i współautora wielu opracowań naukowych. Doskonalać gęsi współpracowano z wieloma wspaniałymi specjalistami, jak: prof. dr. hab. Dorota Jamroz, prof. dr. hab. Stefania Smulikowska, prof. dr. hab. Bronisława Chełmońska, prof. dr. hab. Andrzej Faruga, prof. dr. hab. Juliusz Książkiewicz, prof. dr. hab. Adam Mazanowski, prof. dr. hab. Marek Bednarczyk, prof. dr. hab. Danuta Kłosowska i mgr inż. Anna Sochocka, która z wielkim wyczuciem selekcjo-

nera prowokowała do działania na rzecz doskonalenia gęsi białej włoskiej. Należy podkreślić znaczący udział prof. dr. hab. Eugeniusza Herbuta, zastępcy dyrektora Instytutu Zootechniki - PIB, który inicjuje i współtworzy wiele prac badawczych związanych m. in. z dobrostanem gęsi.

Organizacja rozprowadzania gąsiąt hodowlanych polegała na ich sprzedaży dla ferm prarodzicielskich i tzw. ferm reprodukcyjnych kategorii „A”, uprawnionych do okresowego rozprowadzania piskląt do stad rodzicielskich. W rzeczywistości wszystkie istniejące zakłady drobiarskie posiadały w swoim zapleczu fermę prarodzicielską lub co najmniej jedną fermę kategorii „A”, a produkowanymi gąsiętami zasiedlały własne fermy rodzicielskie. Ponieważ gęsi na fermach prarodzicielskich były użytkowane przez pięć kolejnych lat, ferma zarodowa rozprowadzała niewielką liczbę gęsi rodzicielskich. Z powodu takiej organizacji postęp hodowlany w zakresie niektórych cech, uzyskiwany na fermie zarodowej, nie miał bezpośredniego przełożenia na wyniki stad w terenie. Opóźnienie przenoszenia efektów hodowli z fermy zarodowej do ferm rodzicielskich mogło dochodzić do dziesięciu lat (w piątym roku użytkowania gęsi rodzicielskich uzyskanych od pięcioletnich gęsi z fermy kategorii „A”). Tak duży dystans między pogłowiem stad użytkowych a stadem zarodowym źle świadczy o ówczesnej organizacji hodowli gęsi w Polsce. IZ ZZD Kołuda Wielka sprzedawał rocznie zaledwie około 20 tysięcy gąsek i 5 tysięcy gęsiorków hodowlanych. Reszta cennych piskląt była sprzedawana jako materiał do tuczu.

Do 1988 r. było w kraju jeszcze 20 ferm reprodukcyjnych kategorii „A”, uprawnionych do sprzedaży gąsiąt rodzicielskich. Zależność między tymi fermami a fermą zarodową polegała jedynie na transakcji kupna-sprzedaży piskląt. IZ ZZD Kołuda Wielka, główny producent gąsiąt hodowlanych, nie mógł zbierać ani otrzymywać od instytucji państwowych informacji o warunkach utrzymania, zdrowotności i produktywności sprzedanych ptaków. Rola fermy zarodowej kończyła się na sprzedaży gąsiąt. Informacje na temat wymienionych zagadnień można było czerpać jedynie ze zbiorczych danych zestawianych przez Centralną Stację Hodowli Zwierząt. Hodowca (IZ ZZD Kołuda Wielka) nie miał najmniejszego wpływu na liczebność gąsiąt sprze-

danych do ferm rodzicielskich. Brak dokładnego rozeznania potrzeb rynku i jednoznacznego nadzoru nad liczbą rozprowadzanych gąsiąt rodzicielskich był przyczyną generowania cyklicznej nadprodukcji. Ostatnie kryzysy nadprodukcji zarejestrowano w latach 1997, 2000 i 2004. Schemat jej jest zwykle podobny. Niedobór gąsiąt do tuczu generuje wzrost cen skupu żywca, który pociąga za sobą wyższą cenę jaj i piskląt. Spore zyski producentów piskląt i gęsi tuczonych są przyczyną zwiększenia popytu na ptaki hodowlane (rodzicielskie). I tak np., w 1996 roku ferma zarodowa i ośrodki prarodzicielskie sprzedawały w ciągu jednego sezonu około 97 tys. gąsek rodzicielskich. W efekcie, w roku 1997 do produkcji jaj i piskląt przystąpiło zwiększone поголовье gęsi niosek. Liczebność krajowego stada rodzicielskiego wzrosła z około 180 tys. do około 210 tys. sztuk. Zwiększenie liczby niosek o 30 tys. sztuk, z których każda zniosła przynajmniej 40 jaj, daje w ciągu roku zwiększenie produkcji o prawie 800 tys. gąsiąt. Przy 95% odchowu i średniej masie ciała gęsi tuczonych na poziomie 5,5-6 kg jest to prawie 4,5 tys. t żywca (Badowski, 1997). Okazało się, że taka nadwyżka może zachwiać rynkiem zbytu, a tak naprawdę nie wiadomo, czy nadwyżka produktu nie była większa.

Od 1984 r. na fermie zarodowej rozpoczęto hodowlę gęsi w obrębie dwóch rodów: WD-1 i WD-3 (Bieliński, 1986; Rosiński, 2000). Gęsi rodu WD-1 selekcjonowano w kierunku doskonalenia cech nieśnych, przy zachowaniu odpowiedniego poziomu cech związanych z mięsnością, natomiast rodu WD-3 w kierunku doskonalenia cech mięsnych, z zachowaniem właściwego poziomu cech odpowiedzialnych za reprodukcję.

Jesienią 1990 r. Komisja ds. uznawania materiału hodowlanego przy Ministerstwie Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej uznała ród WD-3 za zarodowy. Jednocześnie, Komisja wytypowała nowy sposób rozprowadzania zestawów gęsi hodowlanych, a mianowicie od 1991 r. ferma zarodowa sprzedaje do stad reprodukcyjnych kategorii „A” zestaw do produkcji samców, tj. ♂♂+♀♀ rodu WD-3 i zestaw do produkcji samic, tj. ♂♂+♀♀ rodu WD-1. Do ferm ze stadami rodzicielskimi będą sprzedawane ♂♂ rodu WD-3 i ♀♀ rodu WD-1 w celu otrzymania mieszańca międzyrodowego W31, który okazał się

doskonałym materiałem do tuczu. Dopuszczono wówczas do rozprowadzania dla stad rodzicielskich również zestaw czysto rodowy, tj. ♂♂+♀♀ rodu WD-1, którego ferma zarodowa nie rozprowadza od 2002 roku.

Z powodu nadmiernej liczebności ferm kategorii „A” i w wyniku zawirowań związanych z nadprodukcją gęsi, w 1991 r. ferma zarodowa IZ ZZD Kołuda Wielka nie sprzedawała do stad reprodukcyjnych kategorii „A” ani jednego gąsienca. W związku z brakiem współpracy z tymi fermami i kontroli nad поголовьем gęsi rodzicielskich, ferma zarodowa dążyła do utworzenia ferm filialnych, dzięki którym mogła osiągnąć powyższe cele i ograniczyć skalę występujących kryzysów nadprodukcji. Niestety, wagi tych idei nie dostrzegali, a opinii pracowników IZ ZZD nie podzielali, przedstawiciele Centralnej Stacji Hodowli Zwierząt (CSHZ). W następnym roku (1992), drogą administracyjnej decyzji CSHZ ferma zarodowa IZ ZZD Kołuda Wielka została zobligowana do sprzedaży gąsiąt dla dwóch ośrodków prarodzicielskich. Jeden podlegał Pomorskim Zakładom Drobiarskim z Zakładem Wylegowym w Tucholi, a drugi Białostockim Zakładom Drobiarskim z Zakładem Wylegowym w Bielsku Podlaskim. Tym sposobem rozpoczęło się jednak stopniowe zmniejszanie liczby ośrodków uprawnionych do sprzedaży gąsiąt rodzicielskich. Pomimo zmniejszenia liczby ośrodków, ponownie doszło do wywołania nadprodukcji. W 1999 r. na krajowy rynek wprowadzono aż 100 tys. gąsek rodzicielskich, z czego ferma zarodowa sprzedała tylko 34%. Pozostałe 66% gąsek rozprowadziły ośrodki prarodzicielskie. Rzecz jasna, w 2000 r. ponownie wystąpiła niebywała nadprodukcja piskląt przeznaczonych do tuczu.

Ferma zarodowa była w niezwykle trudnej sytuacji. Wielokrotnie obarczano ją odpowiedzialnością za istniejący stan rzeczy, choć nie miała wpływu na kształtowanie liczebności поголовья gęsi rodzicielskich w kraju. Na domiar złego, upowszechnianie wiedzy na temat aktualnych technologii utrzymywania stad rodzicielskich, lęgu piskląt i tuczu gęsi było utrudnione, gdyż znaczna część stad rodzicielskich pochodziła po stadach z dwóch ośrodków prarodzicielskich. Te stada pozostawały dla fermy zarodowej anonimowe. Próby dotarcia do nich za pośrednictwem CSHZ okazały się niemożliwe z po-

wodu wejścia w życie „Ustawy o ochronie danych osobowych”. CSHZ opiniowała tę inicjatywę jako działanie komercyjne.

W 1993 r. gęsi hodowane w Kołudzie Wielkiej otrzymały nazwę handlową: **gęś Biała Kołudzka**®, którą zatwierdziła Komisja ds. uznawania materiału hodowlanego przy MRiGŻ, a w 1997 r. zmieniono symbolikę rodów z WD-1 i WD-3 (gdzie litera D oznaczała ród doświadczalny) na **W11 i W33**. Wytworzone w Kołudzie Wielkiej dwa rasy gęsi Białych Kołudzkich® posiadają znak towarowy, który wraz z nazwą został zgłoszony (20.08.2001 r.) w Urzędzie Patentowym. Urząd Patentowy RP zarejestrował to zgłoszenie pod numerem Z/239873, wdrażając proces rejestracji.

W Kołudzie Wielkiej od ponad 40 lat jest realizowany własny unikalny program hodowlany, którego celem jest nie tylko doskonalenie matecznego rodu W11 i ojcowskiego W33, ale uzyskanie w wyniku ich krzyżowania towarowego mieszańca odpowiadającego standardowi „Młodej polskiej gęsi owsianej”. Ten produkt z kolei jest hitem eksportowym polskiej produkcji zwierzęcej, zarejestrowanym w Urzędzie Patentowym przez Krajową Radę Drobiarstwa. Opracowano regulamin produkcji „Młodej polskiej gęsi owsianej”, zatwierdzony przez Krajową Radę Drobiarstwa i wprowadzony przez Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. W 2003 r. Główny Inspektorat przeszkolił rzeczoznawców w zakresie nadzoru nad chowem i tuczem gęsi, uwzględniając zasady chowu dotyczące „Młodej polskiej gęsi owsianej”. Jednymi z kilkunastu rzeczoznawców zostali wówczas dr inż. Halina Bielińska i dr inż. Jakub Badowski.

Dyrektor Instytutu Zootechniki, prof. dr hab. Jędrzej Krupiński, doceniając dorobek, zaangażowanie i wkład pracy naukowców IZ ZZD Kołuda Wielka, prowadzących hodowlę gęsi Białej Kołudzkiej® oraz mając na względzie rozwój produkcji gęsi w Polsce, utworzył **1 stycznia 2003 roku Krajowy Ośrodek Badawczo-Hodowlany Gęsi (KOB-HG)**. Ośrodek zorganizowano w ramach Instytutu Zootechniki, w Zootechnicznym Zakładzie Doświadczalnym Kołuda Wielka, którego dyrektorem był wówczas mgr inż. Władysław Szymczak. W 2003 r. Zakład przeszedł również reorganizację, zmierzającą do usprawnienia

działalności i zwiększenia efektywności ekonomicznej produkcji. Niezaprzeczalne zasługi, związane z wizją i przeprowadzeniem reorganizacji, ma zastępca dyrektora Instytutu Zootechniki, mgr inż. Zdzisław Stencel. Do kierowania KOB-HG została powołana dr inż. Halina Bielińska, piastująca stanowisko wicedyrektora ZZD. Obecnie w skład kadry naukowo-badawczej i inżynieryjno-technicznej, oprócz ww., wchodzi dr inż. Elżbieta Pakulska, mgr inż. Kamila Kłos, mgr inż. Anna Jarzynowska i dr inż. Jakub Badowski, który pełni funkcję zastępcy kierownika KOB-HG. Od lutego 2006 r. dyrektorem ZZD Kołuda Wielka jest mgr inż. Eugeniusz Kłopotek. Nadrzędnym zadaniem KOB-HG jest hodowla gęsi Białej Kołudzkiej®, a więc doskonalenie rodów W11 i W33 zgodnie z ich przeznaczeniem i w nawiązaniu do potrzeb rynku. Ponadto, do zadań KOB-HG należy: rozwój produkcji gęsi w kraju, objęcie patronatem merytorycznym wszystkich stad rodzicielskich, konsolidacja środowiska związanego z produkcją gęsi, wpływ na wielkość tej produkcji i współpraca z polskimi eksporterami mięsa gęsięgo.

Światelko nadziei na objęcie merytorycznym patronatem stad rodzicielskich gęsi pojawiło się w chwili, gdy weszła w życie Ustawa o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich z 20 sierpnia 1997 r. (Dz.U. z 2002 r., nr 207, poz. 1762), która wraz z odpowiednimi rozporządzeniami Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Dz.U. z 2002 r., nr 150, poz. 1244 i poz. 1245 oraz Dz.U. z 2003 r., nr 41, poz. 356) pozwoliła, aby IZ ZZD Kołuda Wielka wystąpił do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z wnioskiem i uzyskał zezwolenie na **prowadzenie rejestrów gęsi rodzicielskich**. Po blisko roku okazało się, że prawo do prowadzenia rejestrów dla sprzedanych przez siebie gęsi posiadają także ośrodki prarodzicielskie. Zatem, nadal jedyny w kraju hodowca i właściciel stada zarodowego gęsi Białej Kołudzkiej® nie miał pełnej kontroli merytorycznej nad całością populacji stad reprodukcyjnych. Wobec powyższego zdecydowano, że od 2003 r. IZ ZZD Kołuda Wielka wstrzyma remont stad w ośrodkach prarodzicielskich. W związku z tym, ośrodki prarodzicielskie, na bazie posiadanego materiału prarodzicielskiego, rozprowadzały materiał hodowlany do 2006 r. włącznie. Do tego czasu ferma zarodowa utwo-

rzyła stado filialne w ramach organizacyjnych Instytutu Zootechniki - w Stacji Hodowli Drobiu Wodnego w Dworzyskach. Dzięki temu, KOBHG zapewnia bezpieczeństwo dla materiału hodowlanego i wielkość produkcji niezbędną do zaspokojenia aktualnych potrzeb stad rodzicielskich. Jest nadzieja, że dzięki tym zmianom nastąpi konsolidacja i wzajemna współpraca Krajowego Ośrodka Badawczo-Hodowlanego Gęsi ze szczeblem reprodukcyjnym drabiny hodowlanej, tj. ze stadami rodzicielskimi. Stada te są niezwykle ważne w procedurze hodowlanej, gdyż przekładają trud hodowcy na praktycznie

uzyskiwane efekty. Nie ma mowy o prawidłowym programie hodowlanym w przypadku zerwania kontaktu między hodowcą a użytkownikiem zwierząt hodowlanych. Hodowca ma prawo, ale i obowiązek monitorowania tego, co się dzieje z wytworzonym i sprzedanym przez niego materiałem. Musi znać realną wartość zwierząt, ich wymagania i produktywność w różnych warunkach środowiska, oceniać je, analizować dostrzeżone problemy, wysnuwać wnioski oraz wykorzystywać je w dalszej pracy. Jeśli istnieją przeszkody w takim funkcjonowaniu hodowli, to należy je eliminować.

Literatura

Badowski J. (2004). Lęgi piskląt gęsi. Broszura upowszechnieniowa. Wyd. własne IZ, Kraków, nr 9/2004.

Badowski J. (1997). Kłopot z nadmiarem. Pol. Drob., 12: 4-5.

Bieliński K. (1986). Hodowla i chów gęsi. Prz. Hod., 16: 17-19.

Mazanowski A. (2002). Stada rezerwowe i zachowawcze gęsi. Broszura upowszechnieniowa. Wyd. własne IZ, Kraków, nr 4/2002.

Elminowska-Wenda G. (1986). 8-godz. dzień świetlny w chowie gęsi. Prz. Hod., 16: 24-25.

Rosiński A. (1986). Badania nad behawiorem rozrodczym gęsi. Prz. Hod., 16: 20-21.

Rosiński A. (2000). Analiza bezpośrednich i skorelowanych efektów selekcji w dwóch rodach gęsi. Roczn. AR Poznań, Rozpr. Nauk., zesz. 309.

Smalec E. (1991). Zróżnicowanie gęsi rezerwy genetycznej pod względem cech użytkowych i polimorfizmu białek surowicy krwi. COBRD, Poznań, zesz. 3.

Gęsi Białe Kołudzkie – *White Kołuda geese*

fort. archiwum